

EINDTERMEN NEDERLANDS VOOR BASISONDERWIJS EN BASISVORMING

tekst eindtermen

Een belangrijke stap op weg naar de invoering van de basisvorming is de publicatie, afgelopen januari, van de eindtermen voor de verschillende vakonderdelen. Voor het vak Nederlands gaat het om twee boekjes. In het eerste worden eindtermen Nederlands geformuleerd voor het basisonderwijs, in het tweede vindt men eindtermen Nederlands voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs.

Om de artikelen in dit nummer die op de eindtermen ingaan beter te kunnen plaatsen, drukken we ze hier volledig af. Door hun grote omvang kunnen we de verantwoording van en toelichtingen op de eindtermen hier niet opnemen. Daarvoor verwijzen we naar de afzonderlijke publikaties.

Eindtermen Nederlands voor het basisonderwijs

Concrete doelstellingen¹

De concrete doelen voor Nederlands zijn geordend en beschreven in domeinen. Domeinen zijn overzichtelijke eenheden in dit leergebied. Voor Nederlands worden de volgende domeinen onderscheiden:

Domeinen

Mondeling taalgebruik (luisteren en spreken)
Schriftelijk taalgebruik: lezen
Schriftelijk taalgebruik: schrijven

Taalbeschouwing

Doelstellingen

Mondeling taalgebruik (luisteren en spreken)

- 1 De leerlingen weten dat men met luisteren en spreken verschillende doelen kan nastreven. Zij geven voorbeelden van mondelinge uitingen die als doel hebben
  - informatie geven of krijgen;
  - een mening geven of leren kennen;
  - genoeg verschaffen of beleven;
  - aanwijzingen geven of krijgen.
- 2 Zij begrijpen inhoud en bedoeling van hetgeen er tegen hen gezegd wordt. Zij
  - halen hoofdlijnen uit een zakelijke mededeling;

- vatten een aan hen voorgelezen of verteld verhaal samen;
  - bekritisieren of stellen vragen bij het betoog van een medeleerling;
  - voeren een door de leerkracht gegeven opdracht uit.
- 3 Zij stellen vragen om informatie te verzamelen over een door henzelf gekozen onderwerp. Zij
- stellen gesloten vragen (antwoord is 'ja' of 'nee');
  - vragen naar een beschrijving (wie, wat, wanneer, waar?);
  - vragen naar een verklaring (hoe, waarom?).
- 4 Zij brengen verslag uit. Zij
- vertellen een belevenis feitelijk en duidelijk;
  - brengen een mededeling duidelijk en feitelijk over.
- 5 Zij leggen iets uit, bijvoorbeeld: zij
- geven een route aan in een voor hen bekende omgeving;
  - maken de bediening van een apparaat duidelijk;
  - leggen de regels uit van een spel;
  - formuleren een verzoek of opdracht en geven daarbij een toelichting.
- 6 Zij drukken hun gedachten, gevoelens, ervaringen en bedoelingen op persoonlijke wijze uit. Zij
- geven een beschrijving van eigen ervaringen;
  - verwoorden hun mening en voorzien die van argumenten;
  - drukken hun waardering of afkeuring uit en lichten die toe.
- 7 Zij nemen deel aan een formeel gesprek. Zij
- vragen het woord;
  - sluiten aan bij een voorgaande spreker;
  - richten zich tot de aangesproken persoon;
  - spreken verstaanbaar;
  - leveren een bijdrage aan overleg;
  - vatten een gesprek in hoofdzaken samen.
- 8 Zij maken bij het realiseren van de doelen 2 t/m 7 in voorkomende situaties gebruik van communicatiemiddelen, zoals
- de radio;
  - de televisie;
  - de telefoon;
  - de cassette recorder.

Schriftelijk taalgebruik: lezen

- 1 De leerlingen weten dat men met verschillende doelen kan lezen. Zij geven voorbeelden van situaties waarin zijzelf of anderen lezen
- om informatie te verzamelen;
  - om een mening te leren kennen;
  - voor eigen genoegen;
  - om aanwijzingen te ontvangen.
- 2 Zij brengen informatieve teksten, betogende teksten, verhalen, gedichten, geschreven dialogen voor toneel, voor hoorspel en poppenkast onder in één van de drie hoofdgroepen

- proza;
  - poëzie;
  - teksten voor drama.
- 3 Zij passen hun manier van lezen aan bij een door henzelf of door de leerkracht gesteld lezersdoel. Zij lezen bijvoorbeeld
- globaal door te bladeren, op kopjes te letten;
  - studerend door hoofd- en bijzaken te onderscheiden, aantekeningen te maken, verbanden te leggen;
  - intensief om zich de stof eigen te maken.
- 4 Zij geven hoofdzaken van een informatieve tekst weer. Zij doen dit door
- de handelingen te verrichten die de tekst aangeeft;
  - een samenvatting van de tekst te geven.
- 5 Zij geven aan, mondeling of schriftelijk, bij een betogende tekst over een onderwerp waarmee ze bekend zijn
- de hoofdlijn van het betoog;
  - hoe hun mening zich verhoudt tot de mening in de tekst.
- 6 Zij gebruiken schriftelijke informatiebronnen. Zij verzamelen en verwerken informatie
- in een documentatiecentrum of jeugdbibliotheek;
  - uit artikelen uit kranten en tijdschriften;
  - uit naslagwerken waaronder woordenboeken, encyclopedieën, atlassen, telefoonboeken, handleidingen, dienstregelingen, radio- en televisiegidsen.

Schriftelijk taalgebruik: schrijven

- 1 De leerlingen weten dat er verschillende schrijfdelen zijn. Zij geven voorbeelden van situaties waarin zijzelf of anderen schrijven om
- informatie te geven of te vragen;
  - een mening te geven;
  - genoegen te verschaffen;
  - aanwijzingen te geven.
- 2 Zij uiten hun gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen voor anderen in
- een verhaal;
  - een dichtvorm;
  - een dialoog voor hoorspel, poppenkast of toneel.
- 3 Zij schrijven zakelijke teksten waarin zij hun gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen duidelijk weergeven. Zij
- beschrijven voorwerpen die hun bekend zijn op begrijpelijke wijze;
  - verwoorden hun mening en voorzien die van argumenten;
  - schrijven over situaties en ervaringen uit hun dagelijks leven;
  - geven hun waardering of afkeuring weer en geven daarbij toelichtingen.
- 4 Zij schrijven een brief volgens algemeen geldende conventies (datum, plaats, aanhef, adressering).

- Zij passen die conventies toe in
  - een verzoek om informatie;
  - een bestelbrief.
- 5 Zij maken een werkstuk. Zij doen dit op basis van
  - eigen kennis en waarneming;
  - informatie uit mondelinge bronnen;
  - informatie uit schriftelijke bronnen.
- 6 Zij passen schrijven toe als middel om gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen voor henzelf te ordenen. Zij maken aantekeningen.
- 7 Zij besteden aandacht aan de vorm van hun teksten. Zij
  - spellen frequent gebruikte woorden correct;
  - hanteren een grammaticaal juiste zinsbouw;
  - passen leestekens toe;
  - delen de bladspiegel overzichtelijk in;
  - verdelen de tekst in alinea's, paragrafen en hoofdstukken.
- 8 Zij beschikken over een zodanige schrijftechniek dat ze schrijven
  - in een voor anderen leesbaar handschrift;
  - in een vlot tempo;
  - gedurende een redelijk lange, onafgebroken periode.
- 9 Zij ondersteunen teksten met beeldende elementen. Zij maken gebruik van
  - verschillende vormen van letters;
  - tekeningen en kaartjes;
  - kleur.

Taalbeschouwing

- 1 De leerlingen weten dat talen en taalvarianten dezelfde functies hebben. Zij maken met voorbeelden duidelijk dat
  - mensen meertalig kunnen zijn;
  - taal een belangrijke band tussen mensen vormt;
  - gebruikers een emotionele binding met hun taal hebben;
  - culturen eigen taalgebruiksregels hebben;
  - talen eigen schriftsystemen hebben.
- 2 Zij weten dat de betekenis van een taaluiting beïnvloed wordt door factoren. Zij herkennen de invloed van
  - de situatie (formeel, informeel; culturele achtergronden);
  - de vorm (spreekwoorden, gezegden, uitdrukkingen, letterlijk en figuurlijk taalgebruik);
  - onuitgesproken bedoelingen (humor, ironie, meerzinnigheid);
  - lichaamshouding, gezichtsuitdrukking, gebaren.
- 3 Zij kennen de functie van beeldtaal. Zij kunnen bijvoorbeeld de betekenis aangeven van pictogrammen uit hun dagelijkse omgeving.
- 4 Zij weten dat een taal op verschillende manieren gebruikt kan worden. Zij geven voorbeelden van
  - verschillen in sociaal bereik van talen en taalvarianten;
  - verschillen in sociale waardering van talen en taalvarianten;
  - het persoonlijk en maatschappelijk belang van het beheersen van de standaardtaal;
  - onderdrukking en misleiding door taal.
- 5 Zij weten dat mondelinge en schriftelijke communicatie gebaat is bij regels. Zij geven voorbeelden van situaties waarin
  - regels voor mondeling taalgebruik
  - regels voor schriftelijk taalgebruik functioneel zijn.
- 6 Zij kennen een aantal taalkundige principes en regels. Zij
  - onderscheiden in een zin het onderwerp, het (werkwoordelijk) gezegde en delen van dat gezegde;
  - kennen regels voor het spellen van werkwoorden;
  - kennen regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
  - kennen regels voor het gebruik van leestekens.
- 7 Zij experimenteren met klanken, klemtonen, woordstructuren, zinsstructuren, om met voorbeelden aan te tonen dat wijziging van vorm, verandering van betekenis tot gevolg kan hebben.
- 8 Zij beschikken over begrippen die het hun mogelijk maken over taal te denken en te spreken; zij beschikken daarvoor over de begrippen:
  - betekenis, beeldspraak, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, gezegde, spreekwoord, synoniem, gevoelswaarde, symbool, beeldtaal, pictogram (betekenis);
  - moedertaal, tweede taal, vreemde taal, dialect, meertalig, gespreksregels, formeel en informeel taalgebruik (gebruik);
    - spelling, uitspraak, onderwerp van een zin, persoonsvorm, (werkwoordelijk) gezegde, deelwoord, onbepaalde wijs (of hele werkwoord), werkwoord, tegenwoordige tijd, verleden tijd, enkelvoud, meervoud;
    - gedicht, poëzie, proza, verhaal, drama, toneelstuk, jeugdboek, monoloog, dialoog;
    - hoofdstuk, paragraaf, alinea, zin, klemtoon, lettergreep, komma, punt, puntkomma, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt, aanhangstekens (vorm).

Eindtermen Fries voor het basisonderwijs

De eindtermen voor Friese taal zijn grotendeels hetzelfde als voor Nederlandse taal.

Voor Fries vervallen de eindtermen 2, 3, 4, 5, 6, 7 die bij Nederlands vermeld staan in het domein schrijven. Voor Fries komen daarvoor

in de plaats:

- 2 Zij uiten hun gedachten, ervaringen, gevoelens en bedoelingen in naar keuze
  - een korte mededeling;
  - een kort verhaal;
  - een kort gedicht;
  - een korte dialoog voor hoorspel, poppenkast of toneel.
- 3 Zij besteden aandacht aan de vorm van hun teksten. Zij
  - streven naar correcte spelling;
  - hanteren een grammaticaal juiste zinsbouw;
  - passen leestekens toe;
  - delen de bladspiegel overzichtelijk in;
  - verdelen de tekst in alinea's, zo nodig ook in paragrafen en hoofdstukken.

Eindtermen Nederlands voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs

Overzicht van de concrete doelstellingen²

Taalgebruik

Spreken/luisteren

Algemeen niveau

- 1 De leerlingen kunnen al dan niet telefonisch aan een dialoog deelnemen in de volgende situaties:
  - een mondeling examen
  - een consultatiegesprek (bv. een huisarts, of een mentor)
  - een sollicitatie
  - een gesprek met een officiële instantie (bv. het gemeentehuis, of inlichtingenbureaus)
  - een gesprek met een meerdere in de werksituatie

daartoe kiezen zij geschikte conventies in taalgebruik en taalgebruik

en hanteren zij de voor hen juiste strategieën om de volgende doelen te bereiken:

- het geven of verkrijgen van de nodige informatie;
- het weergeven van een eigen mening;
- de gesprekspartner tot handelen te bewegen.

- 2 De leerlingen kunnen aan een polyloog deelnemen in de volgende situaties
  - een kringgesprek
  - een groepsdiscussie
  - een werkoverleg

daartoe kiezen zij geschikte conventies in taalgebruik en taalgebruik

en hanteren zij de voor hen juiste strategieën om de volgende doelen te bereiken:

- het geven of verkrijgen van de nodige informatie;
- het weergeven van een eigen mening;
- of het bereiken van een voor hen aanvaardbaar resultaat.

Hoger niveau

- 3 De leerlingen kunnen in een dialoog of polyloog om een ander te overtuigen argumenten aandragen ter ondersteuning van een eigen mening en reageren op de mening en de argumenten van de ander.

Spreken

Algemeen niveau

- 4 De leerlingen kunnen in de vorm van een korte monoloog voor een hun bekend publiek een persoonlijke beleving vertellen of een situatie beschrijven.

Hoger niveau

- 5 De leerlingen kunnen in een korte monoloog naar aanleiding van een tekst, een televisie- of radio-programma, een film, of een ervaren gebeurtenis met argumenten omkleed hun eigen mening verwoorden.

Luisteren (kijken)

Algemeen niveau

- 6 De leerlingen kunnen een voor hen bestemde instructie uitvoeren.
- 7 De leerlingen kunnen van een voor hen bestemde uitleg of een voor hen bestemd radio- of televisieprogramma een globale samenvatting geven of de belangrijkste elementen ervan vertellen.

Hoger niveau

- 8 De leerlingen kunnen van een voor hen bestemd betoog of een voor hen bestemd opiniërend radio- of televisieprogramma een samenvatting geven met de argumenten en de conclusies.

Schrijven

Algemeen niveau

- 9 In het kader van een schrijfp opdracht kunnen de leerlingen als middel om hun kennis, gevoelens en gedachten te verkennen en te ordenen aantekeningen maken (bijvoorbeeld een kladnotitie, aantekeningen in een logboek).

10 De leerlingen kunnen

- een zakelijke of persoonlijke brief schrijven
- een persoonlijke impressie schrijven
- een beschrijving maken
- een verslag maken
- een formulier invullen
- vragen beantwoorden aan en opdrachten uitwerken

ten behoeve van hun directe omgeving (school en thuis) of officiële instanties (gemeentehuis, inlichtingenbureaus) of toekomstige werkgevers

daartoe hanteren zij de daarvoor noodzakelijke conventies met betrekking tot interpunctie, spelling, structuur, kenmerken van tekstsoorten, taalgebruik en uiterlijke verzorging

en kunnen zij de juiste strategieën toepassen om de volgende doelen te bereiken:

- het geven of verkrijgen van de nodige informatie;
- de geadresseerde tot handelen te bewegen.

11 De leerlingen kunnen op basis van reacties en suggesties van anderen een (eigen) tekst herschrijven.

Hoger niveau

12 De leerlingen kunnen een commentariërende tekst (b.v. boekbespreking) schrijven waarin zij argumenten aandragen ter ondersteuning van de eigen mening, met als doel de ander te overtuigen.

13 De leerlingen kunnen een samenvatting schrijven waarin het hoofdonderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdlijn zijn verwoord.

14 De leerlingen kunnen op basis van reacties en suggesties van anderen een tekst herschrijven en de daarbij gemaakte keuzes beargumenteren.

Lezen

Algemeen niveau

15 De leerlingen kunnen in teksten die aansluiten bij hun ervaringswereld en hun ontwikkelingsniveau en voor hen geschikt taalgebruik bevatten en die bedoeld zijn

- om de lezer informatie te geven of
- om de lezer tot handelen aan te sporen

onderscheid maken tussen de daarin voorkomende

- feiten en meningen
- mededelingen en voorbeelden

de volgende relaties herkennen

- middel-doel
- oorzaak (reden)-gevolg

aangeven welk doel de schrijver nastreeft en van die teksten een globale samenvatting geven, waarin ten minste het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte verwoord zijn.

16 De leerlingen kunnen naar aanleiding van fictionele en niet-fictionele teksten die aansluiten bij hun ervaringswereld en ontwikkelingsniveau, voor hen geschikt taalgebruik bevatten en die bedoeld zijn

- om de lezer te diverteren of
- om de lezer informatie te geven

antwoord geven op vragen over:

- het denken en handelen van de personages in de tekst;
- de beschreven situatie;
- de relatie tussen tekst en werkelijkheid;
- de waarde van de tekst voor hen zelf en voor anderen.

17 De leerlingen kunnen een op hen gerichte schriftelijke instructie uitvoeren.

Hoger niveau

18 De leerlingen kunnen in teksten die aansluiten bij hun ervaringswereld en ontwikkelingsniveau, voor hen geschikt taalgebruik bevatten en die bedoeld zijn

- om de lezer informatie te geven
- om commentaar te geven of
- om de lezer te overtuigen dan wel tot handelen aan te sporen

onderscheid maken tussen de daarin voorkomende

- feiten en meningen
- mededelingen en voorbeelden

de volgende relaties herkennen:

- middel-doel
- oorzaak/reden-gevolg
- argument-conclusie
- implicatie

zeggen welk doel de schrijver nastreeft en van die tekst een samenvatting geven, waarin het hoofdonderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdlijn verwoord zijn.

Taalbeschouwing

Algemeen niveau

19 De leerlingen kennen de regels voor de spelling van de werkwoordsvormen en om deze regels te kunnen toepassen herkennen zij in een zin de

persoonsvormen, de onderwerpen en de gezegdes waarin voltooid deelwoorden voorkomen.

20 De leerlingen kunnen onderscheid maken tussen meer en minder formele taalgebruikssituaties en weten welk taalgebruik in deze situaties gehanteerd wordt.

21 De leerlingen kennen schrijfprocessen en schrijfprocedures. Zij kunnen — vooraf of na afloop van het schrijfkarwei — aangeven welke keuzes zij maken of gemaakt hebben.

22 De leerlingen kennen het onderscheid tussen dialecten, groepstalen, talen van etnische groepen en standaardtalen. Zij hebben inzicht in de achtergronden van verschillen in gesproken taal, in het ontstaan van talen, in stand blijven en veranderen ervan.

23 De leerlingen hebben inzicht in de rol van de media in communicatieve situaties.

24 Teneinde een tekst te kunnen schrijven en/of te kunnen begrijpen kunnen de leerlingen:

- in een tekst aangeven waarnaar voornaamwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden verwijzen;
- verbindingswoorden hanteren die betrekking hebben op logische relaties en op relaties in tijd en ruimte;
- onderscheid maken tussen directe en indirecte rede;
- een tekst structureren met behulp van alinea-indeling en de indeling Inleiding — Kernstuk — Slot, dan wel de bovenstaande structuur in de tekst herkennen;
- in een tekst middelen herkennen waarmee de lezer gemanipuleerd wordt, zoals figuurlijk taalgebruik, clichés en persuasieve en suggestieve elementen;
- verschillende tekstsoorten herkennen zoals het gedicht, het stripverhaal, het toneelstuk of de televisie-serie, het verhaal, het dagboek, de instructietekst, de reclame tekst, het krantartikel en kunnen zij verschillen daartussen aangeven;

- in een tekst de functie van beeld en opmaak aangeven.

Hoger niveau

25 Teneinde een tekst te kunnen schrijven en/of te kunnen begrijpen kunnen de leerlingen:

- een aantal gebruikswaarden van synoniemen onderscheiden, zoals dichtterlijk, formeel, informeel en gewestelijk;
- onderscheid maken tussen passieve en actieve zinnen;
- onderscheid maken tussen enkelvoudige en samengestelde zinsconstructies;
- onderscheid maken tussen de functie van fictionele en niet-fictionele teksten en tussen die van de volgende fictionele genres:
  - gedicht
  - verhaal
  - drama (bv. toneel, film, televisie-serie)
  - stripverhaal
  - dagboek.

Informatievaardigheden

26 De leerlingen kunnen verschillende leesstrategieën toepassen, zoals globaal lezen, cursorisch lezen, doelgericht lezen, studerend lezen.

27 De leerlingen kunnen verschillende luisterstrategieën toepassen, zoals intensief luisteren en doelgericht luisteren.

28 De leerlingen kunnen bij het verwerven van informatie gebruik maken van de volgende voor hen geschikte informatiebronnen en -systemen:

- vraaggesprekken
- audio-visuele media
- naslagwerken
- (school)boeken
- kranten en tijdschriften
- bibliotheken
- geautomatiseerde gegevensbestanden.

29 De leerlingen kunnen voor het verwerken van informatie zelf een eenvoudig gegevensbestand opzetten.

30 De leerlingen kunnen in alle stadia van het schrijfproces tekstverwerkingsprogrammatuur gebruiken.

Noten

- 1 Uit: *Advies over de voorlopige eindtermen basisonderwijs: Nederlandse, Friese en Engelse taal* Adviezen voorlopige eindtermen deel 3, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, januari 1989, p. 19-24. ISBN 90 346 1788 2.
Dit advies is opgesteld door de Projectgroep Voorlopige Eindtermen Basisonderwijs. In deze projectgroep hadden de volgende personen zitting: J. Letschert (projectcoördinatie), G. Pouw (projectsecretariaat), R. Beernink, V. Bergman, H. van Die, P. van Engelen, K. Houterman, A. Jacobse, T. Meestringa, C. Mooy, P. Pilgram, G. Stoks en J. de Vuyst.
De publikatie is te bestellen bij het DOP, Postbus 20014, 2500 EA 's-Gravenhage, tel. 070 — 78 98 85, onder vermelding van het ISBN. Prijs f 5,—.
- 2 Uit: *Advies over de voorlopige eindtermen basisvorming in het voortgezet onderwijs: Nederlands* Adviezen voorlopige eindtermen deel 8, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, januari 1989, p. 21-27. ISBN 90 346 1793 9.
Dit advies is opgesteld door de eindtermencommissie Nederlands. In deze commissie hadden de volgende personen zitting: dhr. J.S. ten Brinke (voorzitter), werkzaam bij het Pedagogisch Didactisch Instituut te Utrecht; dhr. J. Verbeek (secretaris), werkzaam bij het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO) te Enschede; mw. A. Gerritsen (voordracht VON), werkzaam bij Chr. Sg. Kagawa te Den Haag; dhr. P. Doesborgh (voordracht VLLT), werkzaam bij Hogeschool Katholieke Leergangen te Sittard; dhr. J. Eimers (opleidingen), werkzaam bij Hogeschool Interstudie NLO te Nijmegen; dhr. W.M.M. van Roosmalen, werkzaam bij Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) te Arnhem; dhr. G. Hartdorff (waarnemer GEU), werkzaam bij Uitgeverij Thieme te Zutphen.
De publikatie is te bestellen bij het DOP, Postbus 20014, 2500 EA 's-Gravenhage, tel. 070 — 78 98 85, onder vermelding van het ISBN. Prijs f 7,50.